

Válasz

Kecskés László, Sándor István és Tóth Tihamér

„A kartelljog dogmatikai rendszere” c. disszertációval kapcsolatos

opponensi véleményeire

Az a megtiszteltetés ért, hogy a 2020 decemberében benyújtott és 2021. június 25-én eljárásra bocsátott MTA doktori pályázatomból készített disszertációról (továbbiakban: Disszertáció) a magyar jogtudomány három kiemelkedő szaktekintélye: Kecskés László, Sándor István és Tóth Tihamér professzor urak készítettek bíráló véleményt (opponenciát). Rendkívüli hálával köszönöm opponenseimnek, hogy elvállalták a Disszertáció bírálatát, időt és energiát szántak annak elolvasására és arról alapos, minden részletre kiterjedő véleményt készítettek.

Az opponenciákban megfogalmazott kritikai észrevételekkel és javaslatokkal kapcsolatos válaszomat megelőzően egy rövid személyes jellegű megjegyzéssel élnék. A három opponens személyének nemcsak azért örültem, mert három, egymást részben átfedő, egyúttal egymást kiegészítő szakterülettel rendelkező tudós kollégától kaphattam visszajelzést a Disszertációval kapcsolatban, hanem azért is, mert személyük, tanárként, mesterként és követendő példaként, életpályám három meghatározó pontján nagyon fontos szerepet töltött be. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a jogi kari tanulmányok első vízváltója a római jog vizsga, amelyet diáktársaim közül sokan a jogi kari felvételi második lépcsőjének is tekintettek (nem teljesen alaptalanul). Egy akkori tételmondat szerint a római jogi professzor eldönti, hogy jogász lesz-e, a polgári jogi professzor pedig azt, hogy mikor. Ebben a vízváltóban fontos, máig élő élményem volt a Sándor Istvánnál 1998 decemberében teljesített római jogi kollokvium. Később, másodéves egyetemistaként hirtelen érdeklődést keltett fel bennem egy akkor kifejezetten ezoterikusnak tűnő terület, a versenyjog, és egy, a felfaló árazásról szóló tanulmány írásterve kapcsán megkerestem Tóth Tihamért, hogy témavezetőként támogassa kutatásomat, aki ezt nagyon nagyvonalúan és önzetlenül meg is tette. A tanulmány sikere érzelmileg is peripetúálta a

területtel szembeni elhivatottságomat. Végül első könyvem (Az Európai Unió nemzetközi magánjoga) megjelenésekor, 2006-ban találkoztam Kecskés Lászlóval, akit a HVG-Orac Kiadó kért fel a kézirat lektorálására, és akinek a stiláris és dogmatikai észrevételeiért és általánosabb módszertani tanácsaiért a mai napig hálás vagyok (akárcsak az Opponens „emelkedettebb szemléletet” javasoló tanácsáért). Nem túlzás azt állítani, hogy ez a kötet volt az, amely megnyitotta az utat a számomra, hogy 2007-ben megkezdhessem tudományos és oktatói pályámat a Szegedi Tudományegyetem Martonyi János által vezetett Nemzetközi Magánjogi Tanszékén (ami tudományos pályám negyedik, opponens által nem képviselt kulcspontra volt).

Nagy érdeklődéssel és igazi szellemi ínyencséggént olvastam az opponensek észrevételeit és javaslatait, amelyeket átgondoltam és megfontoltam, és amelyeket, akárcsak az azokat átszövő jobbító szándékot, hálásan köszönök. Külön köszönöm az opponensek elismerő szavait a kutatással, a tudományos következtetésekkel és javaslatokkal kapcsolatban, amelyek bátorításul szolgálnak további tudományos munkámban. Kritikai észrevételeikkel kapcsolatos érdemi válaszaimat, a főbb tematikai csomópontok szerinti bontásban, az alábbiakban fejtem ki.

Terminológiai kérdések

Mindhárom opponencia kitér a disszertációban felvetett terminológiai kérdésekre, illetve a javasolt szóhasználatra. Sándor István fontos adalékkal szolgál mind a tröszt (trust), mind pedig a kartell kifejezések történeti háttérével, gyökereivel kapcsolatban. Kecskés László egyetértőleg megjegyzi, hogy „a magyar versenyjogban nem egységes a kartelljog kifejezés használata.” Tóth Tihamér szerint „a kartell szó túlzottan széles értelemben való használata egyrészt életszerűtlen, másrészt normaszöveggel is ellentétes a mai magyar (és európai) gazdasági életben”, emellett „[a]z eredendően nem versenyellenes kooperációkat, vagy egyes forgalmazási megkötéseket »lekartellezni« egyszerűen nem illik bele az elmúlt időszakban elterjedt szóhasználatba.” Álláspontja szerint „[a] kartell mai értelmében az eredendően gonosz, adott esetben kriminális, jellemzően eltitkolt, versenytársak közötti versenykorlátozásokat testesíti meg.”

A fentiek összefüggésében rá szeretnék mutatni arra, hogy a Disszertáció nem a kartell, hanem a kartelljog kifejezés tág használatát javasolja. A Disszertáció nem foglal állást abban a kérdésben, hogy a kartell kifejezést tág értelemben, minden versenyellenes megállapodás megjelölésére használjuk. Ilyen tág fogalomhasználatot nem javasol, csupán említi, hogy a kartell kifejezésnek a szakirodalomban van szűkebb és tágabb felfogása is. A Disszertáció tehát nem a kartell kifejezés tág használatát javasolja, hanem a kartelljog (illetve az általános kartelltilalom) kifejezés tág értelmű használatát. Ez egy nagyon fontos különbség. Önmagában abból, hogy a kartell kifejezést szűk értelemben használjuk, magát a kartelljog és kartelltilalom fordulatot használhatjuk tág értelemben.

Maga a mára már bevettnek tekintett „antitröszt” kifejezés használata is eshetőleges. Az antitröszt kifejezés, amely az USA versenyjogának önelnevezése (antitrust law), valójában egy olyan semleges, a versenyjoghoz specifikusan nem kapcsolódó kifejezésből (tröszt, trust) fakad, amely az 1890-es Sherman Act elfogadásakor a korszak legfontosabb versenyproblémáit fémjellezte. Az Egyesült Államokban az 19. század második felében az emblemikus és minden bizonnyal legjelentősebb versenytársak közötti összejátszások a tröszt (trust) jogi formájának segítségével valósultak meg, ahogyan arra Sándor István opponenciája részletesen kitér. Nem minden, a Sherman Act 1. cikke által tiltott versenyellenes összejátszás valósult meg azonban a tröszt mint struktúra felhasználásával, illetve a Sherman Act 2. cikke egyoldalú magatartásokat is a törvényi tilalom körébe vont (monopolizáció és annak kísérlete), amelyek az európai versenyjog erőfölénnyel való visszaélés fogalmával rokoníthatók (de azzal nem azonosíthatók). Ebből kifolyólag az antitröszt kifejezés meghonosodása gyakorlatias és eshetőleges volt, azonban ez a terminológia nem tekinthető teljesen konzisztensnek, hiszen a részre vonatkozó kifejezéssel nevezték el az egészet.

Ugyanez a helyzet a német Kartellrecht kifejezéssel, amely a versenykorlátozó megállapodások megjelölésére használt kifejezést használja általánosságban a versenykorlátozások jogának megjelölésére.

Ez a kettősség úgy gondolom, hogy nem okoz (okozhat) zavart. Erre példaként említeném, hogy a Gyulai Törvényszék 2021. május 7-én hozott 10.G.20.070/2018/156. sz. ítéletében pont a kartell kifejezés szűk (Tóth Tihamér által támogatott) meghatározásának alátámasztása érdekében kapcsán hivatkozott a Disszertációra, tehát maga a Törvényszék sem tekintette úgy, hogy a Disszertáció magának a „kartell” kifejezésnek a tág értelemben történő használata mellett törne lándzsát.

[340] A kartell kifejezés szűk értelemben a versenytársak közötti versenyellenes célú megállapodásokat, pontosabban azok klasszikus eseteit fogja át (árkartell, mennyiségi kartell, piacfelosztás) - Nagy Csongor István: A kartelljog dogmatikai rendszere, Budapest, hvgorac, 2021, 16.o.). A perben tehát a vélelem alkalmazásának alapjául szolgáló legsúlyosabb versenyjogi jogsértés, a versenykorlátozási célú, eladási árak legalább közvetett meghatározása valósult meg. Ezt a bíróság a következőkben részletezi.

A Disszertáció írása során a terminológia megválasztásánál alapvetően abból indultam ki, hogy a szóhasználat instrumentális kérdés. Természetesen a nyelvi-fogalmi konzisztencia alapvető követelmény, amennyiben erre lehetőség van. A magyar nyelvben (vagy jogi szaknyelvben) a kartelljog terminuson kívül nem találunk azonban olyan kifejezést, amely könnyen jelzővé alakítható lenne (lásd „kartelljogi”) és így a nyelvhasználatot gördülékennyé tehetné. A pontos kifejezés a „versenykorlátozó megállapodások joga”, ez azonban csak megerősítéssel alakítható melléknévvé. Ráadásul, ha nagyon szörszálhasogatók akarunk lenni, akkor ez is kifogásolható annyiban, hogy ez a terület nemcsak a versenyt korlátozó, hanem az azt megakadályozó és torzító megállapodásokra is kiterjed. A versenyjogi szaknyelvben azonban egyszerűsítésképpen a „versenykorlátozó” kifejezéssel a versenyellenesség másik két formájára

is utalunk (a javasolt szóhasználat által használt megközelítéshez hasonlóan, pars pro toto jelleggel).

Összefoglalásképpen: a Disszertáció azt javasolja, hogy a „kartelljog” kifejezést általánosságban használjuk a versenykorlátozások jogának megjelölésére. A kérdés, ennek megfelelően, nem az, hogy a kartell kifejezést tág vagy szűk értelemben indokolt-e használni, hanem az, hogy a kartelljog kifejezés pars pro toto jelleggel használható-e a versenykorlátozások jogának általános megjelölésére.

EU-s és magyar versenyjog viszonya

A Disszertáció szempontjából az EU-s és a magyar versenyjog viszonya nemcsak, sőt, nem elsősorban annyiban érdekes, hogy mikor érvényesül az egyik és mikor a másik, hanem a tekintetében is, hogy miként befolyásolja az EU-s versenyjog a magyar versenyjog fogalomhasználatát, gyakorlatát, működését. A kialakult bírósági gyakorlat szerint a magyar versenyszabályokat (hacsak a normaszöveg eltérést nem indokol) úgy kell értelmezni, mit az EU-s versenyszabályokat. Ahogy Sándor István megjegyzi, „a magyar joggyakorlat következetes abban, hogy a hasonló fogalmakat az uniós versenyjogiakkal egységesen szükséges értelmezni.” Ez nemcsak mint vizsgálandó és értékelendő elvi tétel fontos a Disszertáció szempontjából, hanem abból a szempontból is releváns, hogy a hézagos (nem minden jogkérdésre választ tartalmazó) magyar joggyakorlat esetén úgy kell tekinteni az EU-s versenyjogi ítéleteket, mint amelyek a magyar versenyjogi gyakorlat részei.

A Disszertációnak az EU-s és a magyar versenyjog viszonyával kapcsolatos megállapításait illetően két kritikai észrevétel fogalmazódik meg az openenciákban.

Egyrészt, Tóth Tihamér megjegyzi, hogy nem biztos, hogy az EU-s versenyjog mechanikus magyarországi recipiálására példaként hozott (és kritizált) „abszolút területi kizárólagosság kérdésének kezelése (szigorú tiltása) meggyőző példa a magyar versenyjogi dogmatika hiányából fakadó problémákra, hogy az »a piaci integráció által nem vezérelt magyar piacon közgazdaságilag kifejezetten indokolatlan« volna. Vitathatatlan, hogy e forgalmazási korlátozás tilalmát elsősorban integráció politikai megfontolások (elsősorban az áruk szabad mozgásának parancsolata) indokolják. Azonban lehet szintisztán versenypolitikai érveket is azonosítani a márkán belüli verseny védelme érdekében.”

Álláspontom szerint már az is alátámasztja a Disszertációban foglalt javaslatot, hogy a magyar versenyjog a fenti elemzést „saját jogon” nem folytatta le, nem született döntés arról, hogy az abszolút területi kizárólagosság a magyar belső piacon is versenyellenesnek tekinthető-e, ezzel szemben a versenyjogi gyakorlat mechanikus mintakövetéssel átvette az EU-s versenyjog másfajta normativitás által vezérelt (lásd piaci integráció célja) megoldását. Elképzelhető tehát, hogy – ahogy Tóth Tihamér írja – „egy nemzeti versenyjogi dogmatikai rendszerben is lehetne

arra a következtetésre jutni, hogy e szerződéses klauzulákat tilalmazzuk”, de ilyen következtetést a magyar versenyjog soha nem vont le, ilyen döntés nem hozott.

Emellett, álláspontom szerint, közgazdaságilag sem ésszerű az EU-s versenyjog megközelítése a magyar piac vonatkozásában: a piaci integráció céljának hiányában (ami a magyar belső piacon értelmezhetetlen), nincs ésszerű indok az abszolút területi kizárólagosság versenyellenes célúként történő kezelésére. Tóth Tihamér sem ezen korlátozások versenyellenes célú minősítése, hanem cél vagy hatás szerinti tilalma mellett fogalmaz meg érveket: „egy nemzeti versenyjogi dogmatikai rendszerben is lehetne arra a következtetésre jutni, hogy e szerződéses klauzulákat tilalmazzuk (lehet, hogy nem célzat, hanem hatás alapon), mivel korlátozzák a kereskedő üzleti szabadágát, illetve a fogyasztónak is káros lehet a márkán belüli árverseny mérséklése okán.”

Természetesen a Disszertáció sem amellet érvel, hogy az abszolút területi kizárólagosság mindig, minden körülmények között versenyjogszerű kellene legyen. A Disszertációban megfogalmazott érv szerint nem indokolt ezen vertikális korlátozások versenyellenes célúvá minősítése, ami egyfajta de facto versenyjogellenességet von maga után.

Azért érvel a Disszertáció amellet, hogy az abszolút területi kizárólagosságot hatásai alapján kell megítélni, mert ezeknek a megállapodásoknak mind versenybarát, mind versenyellenes hatásai lehetnek, így nem ésszerű általánosságban pálcát törni felettük azzal, hogy versenyellenes célúvá minősítjük őket. Az EU-s versenyjogban sem közgazdasági, hanem közpolitikai szempontok (piaci integráció célja) indokolják a versenyellenes célúvá minősítést, ilyen közpolitikai célok hiányában pedig nem ésszerű a magyar versenyjog fenntartás nélküli mintaátvétele.

Fontos és erős gyakorlati érvet említ Tóth Tihamér az abszolút területi korlátozások eltérő magyar versenyjogi kezelésével szemben: „a tagállamok közötti kereskedelem érintettségének talán túlzottan széles értelmezése” miatt olyan nagy az átfedés terjedelme az EU-s és a magyar versenyjog között, hogy „a szuverén magyar jogpolitikai és dogmatikai gondolkodásra egy nagyon szűk mezsgyén van lehetőség.”

A fenti jelenséggel kapcsolatos opponensi megállapodással magam is egyetértek, egy eltérő magyar megoldás valóban szűk körben tudna érvényesülni, ettől függetlenül azt gondolom, hogy ezen szűk körben indokolatlan a hatályos, EU-s versenyjog által meghatározott megoldás fenntartása. Gyakorlati szempontból vannak biztosan az EU-s versenyjog hatály alá tartozó és oda biztosan nem tartozó megállapodások, míg közöttük egy kifejezetten nagy terjedelmű szürke zóna foglal helyet. Regionális (Magyarország egy részére kiterjedő) megállapodások esetén mindenképpen indokolt a hatás alapú megközelítés az abszolút területi kizárólagosság esetén, illetve az a lehetőség is meghagyható a vállalkozásoknak, hogy a szürke zónába tartozó megállapodások esetén eldöntsék, vállalják-e azt a kockázatot, hogy a végén a versenyhatóság vagy a bíróság arra jut, hogy a megállapodás az EU-s versenyjog hatálya alá tartozik, így az abszolút területi kizárólagosság versenyellenes célú.

Kecskés László kérdésként teszi fel, hogy vajon az EU-jogi kötöttség és meghatározottság alapvetően pozitív vagy negatív hatással van a nemzeti jogtudományra a versenyjog területén. „Kérdésként maradt Opponensben, hogy rombolja-e az EU-jog léte a tagállamok nemzeti jogtudományát? Ha ellenkező a hatás, akkor milyen módon fejleszti az EU-jog a nemzeti jogot, jogtudományt? Modernizál? Jobbá, differenciáltabbá teszi a nemzeti joganyagot és jogi gondolkodást? Az EU-jog és a tagállami belső jog együttlétezésének milyen hatása van egy adott jogterület tagállami, nemzeti jogi, nemzeti jogtudományi megítélésére? Egy jogterület EU-jogon belüli megítélésének van-e hatása ezen jogterületnek a tagállam belső jogában való megítélésére? Jól látom, hogy a versenyjog magyar szakirodalma nagyrészt a kézikönyvek szintjén állt be? Lenne szakmai igény ezen változtatni? Az EU integráció adott, jelenlegi szintjén és helyzetében, mennyiben és milyen módon van elméletformáló hatása az EU jogának, annak alakulásának a tagállamok – adott esetben Magyarország – nemzeti jogtudományának, elméletrendszerének változásaira?”

Álláspontom szerint a fenti kérdés a versenyjog tekintetében bináris módon nem válaszolható meg. Az EU-s versenyjog egy nagyon fejlett, jogkulturálisan, globális hatását tekintve az amerikai versenyjoghoz mérhető jelentőségű rendszer, amelyet Magyarország úgy vett át, hogy annak gyerekbetegségeit nem kellett átvészelnie (azzal, hogy magának a recipiálási folyamatnak megvoltak a gyerekbetegségei). Ez egy kétségtelen előny és az is igaz, hogy az EU-s versenyjog recipiálása az EU-csatlakozás hiányában is indokolt lett volna, mivel az másik modellalkotó rendszer, az USA antitröszt joga egy alapvetően eltérő, a közigazgatási jogérvényesítésre és szabályalkotásra kevésbé fogékony intézményi háttér kontextusában alakult ki.

A másik oldalról viszont az EU-s versenyjogi szabályok kritikátlan átvétele semmiképpen sem helyeselhető.

Részben azért, mert a jó jogtudomány más kárán, más hibáján tanul és a magyar versenyjognak nem kell azokat a hibákat elkövetnie, amelyeket az EU-s versenyjog elkövetett. A Tpv. módosítása kapcsán nem ritkán találkozunk olyan indokolással, hogy a módosítás célja a magyar és az EU-s versenyjog közötti összhang (valójában sokszor: azonosság) biztosítása. Ezeknek a módosításoknak egy része eljárási, ahol a tagállamok autonómiája érvényesül, és bár az EU-s jogfejlődés kétségtelenül fontos, azonban ilyenkor érdemes lenne végiggondolni, hogy indokolt-e ennek mechanikus átvétele vagy sem.

Másrészt, azt is figyelembe kellene venni, hogy az uniós versenyjog más céltételezést is feltételez, mint a magyar versenyjog. Az uniós versenyjog hangsúlyos célja a piaci integráció, ez a magyar nemzeti versenyjog esetén nem értelmezhető, így azok az uniós szabályok, amelyekben ez a céltételezés dominál, elképzelhető, hogy nem felelnek meg a magyar versenypolitika igényeinek. Ezt az önálló gondolkodási lehetőséget nagy kár feladnia a magyar versenyjognak, amely erre egyáltalán nem szorul rá. A magyar versenyjog (versenyjogtudomány) ugyanis regionális sikertörténet, Közép-Európában kiemelkedően fejlett, amit több mérőszám is mutat. Ez a szellemi kapacitás pedig nem szorul rá a mechanikus

másolásra. Hangsúlyozom, hogy mindez nem eredményezte volna egy alapjaiban eltérő rendszer létrejöttét, azonban több diszfunkciót is kiolthatott volna.

Versenyjogi dogmatika

Tóth Tihamér opponenciájában több kétséget is megfogalmaz a versenyjogi „dogmatikával” kapcsolatban.

Egyrészt, dilemmaként felveti, hogy vajon szükség van-e dogmatikára a versenyjog területén („Versenyjogi dogmatika – kell az nekünk?”), hiszen a versenyjog egy alapvetően közgazdaságilag determinált terület és a dogmatika valóban ennek a közgazdasági ésszerűségnek szabná gátját. „Egy közgazdasági megközelítéstől függetlenül, szikár jogidogmatikai rendszer nem biztos, hogy tudná követni a gazdasági élet dinamikáját.” A versenypolitikai megközelítéssel kapcsolatos „válasz tükröz egyfajta versenypolitika felfogást, értékrendszert, amely nagyban meghatározza, hogy milyen döntések születnek bizonyos kiélezett versenyjogi ügyekben (pl. hogyan ítélünk meg egy kizárólagos forgalmazási szerződést, vagy engedélyezésre kerül-e egy összefonódás). Úgy is mondhatnám, hogy ez a célválasztás az, ami nagyban formálja a többféle értelmezésre nyitott versenyjogi szabályokat, nem pedig valamiféle univerzális, jogág szinten rendszerezett, koherens jogdogmatika.”

Álláspontom szerint, tekintettel arra, hogy egyetlen jogág sem működhet fogalmi keret (jogi terminológiával élve: dogmatika) nélkül, a releváns kérdés, hogy mi az optimális fogalmi zártság vagy nyitottság egy adott területen. A jog különböző társadalmi (kulturális, gazdasági, morális) megfontolásokat konvertál jogi normákká és a folyamat végén nem ezeket a társadalmi megfontolásokat, hanem az ezek alapján született jogi normákat alkalmazzuk. Természetesen, a jogi normák értelmezése során az azok mögötti társadalmi megfontolások relevánsak, illetve ha a norma alkalmazása eltér azoktól a megfontolásoktól, amelyek eredetileg életre hívták, akkor megfogalmazódhat a norma módosítása iránti igény. Mindezzel együtt elkerülhetetlen, hogy a jog normákon keresztül érvényesüljön.

Az egyes jogágak, jogterületek fogalmi-dogmatikai kötöttsége eltérő és eltérő mértékben engednek közvetlen teret a mögöttük lévő társadalmi megfontolásoknak. A dogmatikailag leginkább kötött terület a büntetőjog, amelyben a nullum crimen sine lege elv miatt a dogmatika nemcsak működési mechanizmus, de valójában alkotmányos követelmény is. A versenyjog ehhez képest a spektrum másik oldalán helyezkedik el, és valóban a dogmatikailag legkevésbé kötött területek egyike. Ettől függetlenül, álláspontom szerint, kell legyen dogmatikája, még ha az fogalmilag nem is annyira kötött és zárt, mint a büntetőjogban.

A dogmatika kifejezés eltérő jelentéstartalmat közvetíthet, ezért akár használható lett volna a dogmatikai rendszer helyett a „fogalmi rendszer” fordulat a javaslatban együttesen érvényesülő fogalmi kötöttség és rugalmasság kifejezésére. Ettől függetlenül, úgy vélem, hogy a jogban a

fogalmi rendszer megjelölésére a „dogmatika” kifejezés adott, még akkor is, ha az (álláspontom szerint nem különösebben indokoltan) szorosabb fogalmi kötöttséget sugallhat, mint amire a versenyjogban szükség van. A büntetőjognak és a versenyjognak ugyanúgy van dogmatikája, mégha a kettő fogalmi kötöttsége és zártsága eltérő. A dogmatika egyik lényegi jellemzője, hogy onnantól kezdve, hogy az rögzül, már nem vizsgáljuk az adott tétel (dogma) mögötti jogpolitikai, ésszerűségi megfontolásoknak az egyedi esetben történő érvényesülését. Ennek jelentőségét jól mutatja például a versenyellenes cél, illetve az ezzel kapcsolatban a Disszertációban megfogalmazott kritika. A versenyellenes célú megállapodások egy fogalmi, tehát dogmatikai kategória, amely bár közgazdasági megfontolásokon alapul, dogmaként alkalmazandó. Természetesen ez a dogma módosítható, ha a közgazdasági megfontolások azt indokolják, ahogy a versenyellenes célú megállapodások köre hol bővült, hol szűkült. Itt nem hatékony fellazítani a jogalkalmazás fogalmi kötöttségét. Ezzel szemben a hatás-típusú megállapodások esetén a dogmatika csak keretet és módszertant határoz meg.

A jog attól jog, hogy strukturált módon érvényesül és a Disszertáció a kartelljog területén próbál meg egy strukturális keretet javasolni. Kisarkítva és utalva a Disszertáció mottójára: a jog a jó és a méltányos művészete, mégsem gondoljuk, hogy a Polgári törvénykönyvben elegendő lenne annyit előírni, hogy a bíró jó és méltányos döntéseket hozzon. Ugyanígy a versenyjog területén sem elegendő abból kiindulni, hogy ami jó a versenynek az versenyjogszerű, ami a rossz, az pedig versenyjogellenes.

Végezetül, ebben a vonatkozásban utalnék arra, hogy egyre inkább elfogadottabbá válik az a nézet, hogy a kartelljog büntetőjogias jellegű terület. Ez a kérdés a versenyhatósági határozatok bírósági felülvizsgálata, azon belül is a bírósági felülvizsgálati mérce kapcsán jelent meg a joggyakorlatban, illetve a szakirodalomban. Ennek értelmében: a versenyügyek jogilag értékelendő módon térnek el az általános közigazgatási ügyektől, büntetőjogias jellegükre tekintettel a felülmérlegelés tilalma vonatkozásukban nem érvényesülhet.¹ Ez az eljárásjog területén megjelent felfogás azonban, nézetem szerint, ésszerűen extrapolálható az anyagi versenyjogra, ami a jelen esetben az jelenti, hogy a kartelljogi dogmatika egyúttal alkotmányos (alapjogi) követelmény is. Ez természetesen távolról sem implicál büntetőjogi intenzitású fogalmi kötöttséget, azonban egy fontos érv mellett, hogy a kartelljognak kell legyen dogmatikai rendszere.

Másrészt, Tóth Tihamér észrevétele szerint a Disszertáció által felvetett dogmatikai kérdésekre „születtek a maguk módján koherens, átgondolt válaszok az elmúlt évtizedekben. Különböző versenyelméleti iskolák koronként és országokként különböző megoldásokat kínáltak és kínálnak ma is.” „A Szerző jelentős űrt vizionál, amelyet betölteni igyekszik. A feltett kérdések

¹ Az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatából lásd 43509/08. sz., A. Menarini Diagnostics S.R.L. kontra Olaszország ügyben 2011. szeptember 27-én hozott ítélet; 97/11. sz., Delta Pekarny A.S. kontra Cseh Köztársaság ügyben 2014. október 2-án hozott ítélet. Az Európai Bíróság gyakorlatából lásd C-272/09. P. sz., KME Germany AG, korábban KM Europa Metal AG és tsai kontra Bizottság ügy, ECLI:EU:C:2011:810, 94., 102-103. és 106. pont; C-386/10. P. sz. Chalkor AE Epexergiasias Metallon kontra Bizottság ügy, ECLI:EU:C:2011:815, 54., 62-63. és 67. pont; C-389/10. P. sz., a KME Germany AG, korábban KM Europa Metal AG kontra Bizottság („részről készült vízvezetékcsövek”) ügy, ECLI:EU:C:2011:816; 121., 129-130. és 133. pont. A Kúria gyakorlatából lásd a Kfv.III.37.690/2013/29. számú, a Kfv.II.37.110/2017/13. számú és a Kf.IV.38.050/2018/8. számú határozatok.

valóban lényegesek, de nem vagyok benne biztos, hogy ezeket a szakirodalom válasz nélkül hagyta volna.”

Valóban foglalkozott a szakirodalom a Disszertáció által elemzett kérdésekkel, és egyes szerzők „a maguk módján koherens, átgondolt válaszok[at]” adtak. A problémát az jelenti, hogy a „versenyjog”, tehát a pozitív élő jog, azaz a versenyjogi gyakorlat nem adott választ ezekre a kérdésekre, amellet, hogy a szakirodalomban sem látható a törekvés a fogalmi keret átfogó, monografikus igényű megragadására. Talán nem túlzás azt állítani, hogy René Joliet 1967-es “The Rule of Reason in Antitrust Law” c. könyve óta nem született átfogó (monografikus), a fogalmi rendszerrel foglalkozó munka. Ettől függetlenül természetesen az egyes fogalmi alkérdések terítékre kerültek, úgy mint a mentesség fogalma vagy a nem gazdasági szempontok érvényesíthetősége a mentesség körében. Tekintettel azonban részleges fókuszukra, ezek a kísérletek általában nem is elemezheték az alkérdéseket az általános fogalmi keret összefüggésében. Emellet a versenyjogi szakirodalmat hatványozottan jellemzi a közgazdasági megközelítés, ami kifejezetten örvendetes, azonban nem szabad, hogy a jogi fogalmi keretek negligálásához vagy azok szükségének megkérdőjelezéséhez vezessen. A versenyjog jog, amelyet jogalkalmazás keretében alkalmaznak. A közgazdaságtan nem jog és bármennyire is meghatározza, befolyásolja és formálja (nagyon helyesen!) a versenyjogi jogalkalmazást és gondolkodást, nem léphet a jog helyébe.

Azt, hogy mennyire nem sikerült a pozitív versenyjognak kialakítania egy koherens keretet, jól szemlélteti az Európai Bizottságnak, a Disszertációban hivatkozott, Egyedi mentességről szóló iránymutatása, amely azt mondja, hogy azok a megállapodások sértik az általános kartelltilalmat, amelyek negatív hatással vannak az árakra, a kibocsátásra, az innovációra, a termékválasztékra vagy minőségre,² és azok mentesülnek a tilalom alól, akik az előző negatív hatás ellenére pozitív hatással vannak az árakra, a kibocsátásra, az innovációra, a termékválasztékra vagy minőségre.³ Ha egy megállapodásnak nem negatív, hanem pozitív hatása van, akkor eleve nem sérti az általános kartelltilalmat, tehát nincs mit mentesíteni, vagyis ebben a fogalmi keretben a mentesség sohasem lenne releváns, mert csak olyan megállapodások részesülnének benne, amelyeknek nincs is rá szükségük (mert eleve nem sértik az általános kartelltilalmat).

² Egyedi mentességről szóló iránymutatás, 24. pont („For an agreement to be restrictive by effect it must affect actual or potential competition to such an extent that on the relevant market negative effects on prices, output, innovation or the variety or quality of goods and services can be expected with a reasonable degree of probability. Such negative effects must be appreciable.”)

³ Egyedi mentességről szóló iránymutatás, 33. pont („Agreements that restrict competition may at the same time have pro-competitive effects by way of efficiency gains. Efficiencies may create additional value by lowering the cost of producing an output, improving the quality of the product or creating a new product. When the procompetitive effects of an agreement outweigh its anti-competitive effects the agreement is on balance procompetitive and compatible with the objectives of the Community competition rules. The net effect of such agreements is to promote the very essence of the competitive process, namely to win customers by offering better products or better prices than those offered by rivals. This analytical framework is reflected in Article 81(1) and Article 81(3). The latter provision expressly acknowledges that restrictive agreements may generate objective economic benefits so as to outweigh the negative effects of the restriction of competition.”)

Ebből, álláspontom szerint, az következik, hogy az EU-s versenyjog legfőbb autoritása, az Európai Bizottság sem képes elhatárolni az általános kartelltilalom körében vizsgálandó kérdéseket a mentesség körében vizsgálandó szempontoktól.

Harmadrészt, Tóth Tihamér megjegyzi, hogy a Disszertáció nem fogja át teljes mértékben a versenyjog dogmatikájának kérdéseit, így például a vállalkozás fogalmát, hanem „egyetlen versenyjogi tényállás néhány fontosabb tényállási elemére koncentrálna, s ezek kapcsán tesz fontos, előremutató megállapításokat, melyek nagy részét e vélemény írója is magáénak érez.”

A Disszertáció valóban a kartelljogra szűkíti vizsgálódásának tárgyát, így nem általánosságban vizsgálja a versenyjog dogmatikai rendszerét, hanem ezt kifejezetten a kartelljog vonatkozásában teszi. Álláspontom szerint, ez egy koherensen megvalósítható vállalás abban az értelemben, hogy a kartelljognak van saját dogmatikai rendszere és nemcsak a versenyjog általában rendelkezik ilyennel. Ez az oka annak, hogy a Disszertáció nem vizsgálja a versenyjog általános részi fogalmi kérdéseit, úgy mint a vállalkozás (vállalkozáscsoport) fogalma, mivel azok nem specifikusan a kartelljog területére tartozó kérdések, hanem az összes versenyjogi területet érintik.

Versenyjog célja, verseny és kooperáció

Sándor István a verseny és a kooperáció vonatkozásában, azok egymáshoz való viszonyát illetően, általam is osztott álláspontra helyezkedik. „A verseny önmagában nem lehet cél, vagyis a kooperáció és a verseny között értékalapon nem feltétlenül lehet hierarchiát felállítani, ez esetenként ítélnélhető meg, amit a jogalkotás és a joggyakorlat is igyekszik figyelembe venni. Véleményem szerint ebből eredően a verseny jogi szabályozása elsősorban eszköz ahhoz, hogy olyan esetekben, amikor a társadalom érdekét nem szolgálja a piaci résztvevők összehangolt magatartása, együttműködése, akkor jogi normák útján alkalmazott szankciók kilátásba helyezésével ezt megakadályozza.”

Tóth Tihamér álláspontja szerint a versenyjog dogmatikai rendszere nem függetleníthető a verseny fogalmától, illetve a verseny céljával kapcsolatos elméleti vitáktól. „Egy közgazdasági megközelítéstől függetleníttet, szikár jogidogmatikai rendszer nem biztos, hogy tudná követni a gazdasági élet dinamikáját. A Szerző is látja ezt a dilemmát, amit úgy ísérrel megoldani, hogy rögzíti: a versenyelmélet számára definiálandó verseny fogalma „viszonylag független” lenne attól az elméleti kérdéstől, amelyet a disszertáció vizsgál. A kérdés számára nem az, hogy közgazdasági, illetve versenyelméleti értelemben mit tekintünk (vagy kellene, hogy tekintsünk) versenynek. Álláspontom szerint azonban – sajnos – ez a két kérdés egymástól nem választható szét. ez adja épen a versenyjog fogalmi keretének (dogmatikájának?) egy nagy nehézségét: a versenyjog kulcsfogalma közgazdasági elméletek által, koronként, országokként eltérően definiált. Ettől még igaz van abban a Szerzőnek, amikor a jogalkalmazás és jogalkotás következetlenségeit kritizálja.”

Emellett Tóth Tihamér megjegyzi, hogy a versenyjog a hagyományos kettős céltételezés mellett (verseny mint folyamat és társadalmi többlet mint eredmény) más céloknak is teret enged. „A szerző szerint ez a piaci verseny mint folyamat megóvását és a társadalmi többlet maximálását jelenti. A versenyjogi szabályozás céljai ugyanakkor – mint amivel a szerző is tisztában van – ehhez képest tágabb spektrumot foghatnak át.” „Ehhez kötődően támadhat az olvasónak még egy hiányérzete: a szerző által felvázolt elemzési keretben nem tér ki részletesen arra a fontos kérdésre, hogy hogyan tudja a versenyjog kezelni az egyéb fontos közpolitikai célokat, mennyire szabad azokat például a versenykorlátozó megállapodások tekintetében figyelembe venni (akár egyfajta közérdekű ésszerűségi kivételként, akár egy tágan értelmezett mentesítés keretében). Ennek kapcsán is ki lehetett volna térni az uniós és magyar versenyjog norma szövegei közötti eltérésre (amennyiben bővebb a magyar mentesülési okok listája).”

Abban egyetértek Tóth Tihamérral, hogy nem lehet teljes mértékben elválasztani egymástól a versenyjog céljának (és a verseny fogalmának) kérdését és a kartelljog dogmatikai rendszerének kérdését, azonban, ahogy azt Opponens is idézi, a Disszertációban kifejtett véleményem szerint a két kérdés „viszonylag független[ítható]” egymástól. Ennek oka, hogy a dogmatikai rendszer csupán elemzési keretet jelent, amely meghatározza, hogy az elemzés melyik lépésében mit kell vizsgálni, illetve milyen vélelmek szólnak egy adott megállapodás ellen vagy mellett, vagy milyen megállapodások részesülhetnek a csekély jelentőség kivételéből. Ebben az értelemben a fogalmi keret „viszonylag független” lehet a verseny, a versenykorlátozás stb. felfogásával kapcsolatos kérdésektől, azzal, hogy magától az alapul fekvő paradigmától és céltételezéstől nem függetleníthető teljes mértékben. Ezt az alapparadigmát azonban a Tpv. és az EUMSZ meghatározza. A Disszertáció kiindulópontja, hogy a magyar (és az EU-s) versenyjog elsődleges célja a társadalmi többlet maximálása, azonban egy nagyon erős vélelemmel az Tpv. 11. §-a (és az EUMSZ 101. cikkének (1) bekezdése) majdhogynem egyenlőségjelet tesz a verseny mint folyamat (piaci szerkezet) és a társadalmi többlet mint kimenet (eredmény) közé. Azzal, hogy a Tpv. 17. §-a és az EUMSZ 101. cikkének (3) bekezdése kivételként lehetővé teszi a versenyt korlátozó, de a társadalmi többletet előmozdító megállapodások mentesülését, világossá teszi, hogy abból a vélelemből kell kiindulni, hogy a verseny generálja a lehető legnagyobb társadalmi többletet, és a kooperáció csak kivételesen lehet ilyen és csak akkor, ha a verseny melletti vélelmet a vállalkozások meg tudják dönteni (tehát minden ezzel kapcsolatos bizonytalanság, bizonyítási kockázat azokat terheli, akik szerint az adott ügyben mégsem a verseny a leghatékonyabb piaci szerkezet).

Ennek megfelelően, a Disszertáció tézise az, hogy maga az alap versenyparadigma igen, azonban a versenyelmélet részletei nem befolyásolják a kartelljog fogalmi szerkezetét. Egyrészt, a magyar és az EU-s versenyjog az alap versenyparadigmát meghatározza. Másrészt, a kartelljog dogmatikai rendszerének az a feladata, hogy vizsgálati lépéseket, az egyes lépések során figyelembe veendő szempontokat, vélelmeket határozzon meg azzal a céllal, hogy a lehető legkisebbre csökkentse a rossz döntések kockázatát, amelyek akár a túl-, akár az alulértékelésből fakadhatnak (false positives, false negatives). Ebben az általános elemzési keretben helyet foglalhatnak a versenyjog Tóth Tihamér által is említett nem versenypolitikai céljai (kkv-k védelme, iparpolitika, környezetvédelem stb.) is.

E helyütt jegyzem meg, hogy a nem gazdasági szempontok jelentőségét a versenyjogban két okból is másodlagosnak érzem. Egyrészt, bár a szakirodalomban ez egy kedvelt téma, valójában a versenyjogi gyakorlat csak ritkán tesz lehetővé eltérést a versenytől valamilyen nem versenypolitikai célra tekintettel, illetve azokban az esetekben, amikor megteszi (például iparpolitikai szempontok megjelenítésével), gyakran vált ki közgazdasági kritikát. Másrészt, úgy vélem, hogy az ún. nem versenypolitikai másodlagos célok nagyon gyakran valójában versenypolitikai logika mentén is megragadhatók lennének, és ehhez képest a nem versenyjogi címke csak járulékos. Például a Wouters ügyben szabályozási (közérdekbeli) megfontolásokra tekintettel védendőnek nyilvánított ügyvédi függetlenség a verseny szempontjából is megragadható szempont, tekintettel az ügyvédi szolgáltatások bizalmi jellegére, az ügyfél és az ügyvéd között fennálló információs aszimmetriára. Ennek fényében az ügyvédi függetlenség és összeférhetetlenség hiánya nemcsak hagyományos szakmai követelmény, de valójában egy piaci kudarcot korrigáló, tehát versenykonform szabályozói beavatkozás is.

Versenyellenes célú megállapodások fogalma

Egyetértek Tóth Tihamérral abban, hogy „mindig is igaz tétel volt, hogy a célzatos jogsértések kategóriáját a gyakorlat alakítja (nálunk inkább tágítja, az USA-ban szűkíti), amiből következik, hogy nincsenek állandósult, nevesített elemei.” A Disszertációban megfogalmazott javaslat szerint a versenyellenes célú megállapodások körének bővítése esetén a joggyakorlatnak új megállapodáskategóriát kellene kialakítania, és tartózkodnia kellene az ügy minden körülményét figyelembe vevő értékeléstől, ahol minden releváns, de semmi sem meghatározó. Az ilyen típusú vizsgálat ugyanis a hatáselemzés körébe kell tartozzon.

Sándor István ebben a körben jegyzi meg, hogy „a tételes jognak az objektív észszerűséggel szoros összefüggésben álló társadalmi igazságérzet által motivált bírói jogértelmezése útján történő alakítása indokolt, amennyiben ez a jogalkotói céllal is összeegyeztethető. A versenyjog területén erre a verseny hatékonyságának növelése érdekében kerülhet sor, figyelembe véve azt, hogy ennek végső célja az emberek jólétének növelése. Amennyiben ez a megközelítés következetes jogalkalmazói gyakorlatban jelenik meg, akkor a precedensjog alkalmas a tételes jog folyamatos megújítására anélkül, hogy a jogbiztonsággal szemben támasztott elvárás se csorbuljon. Osztom az szerző aggályait, de emellett azt a szempontot is javaslom figyelembe venni.”

Tóth Tihamér meglátása szerint „az Allianz ügyben (...) a GVH alapos értékelést, egyfajta hatáselemzést végzett. Nem úgy járt el, mint egy egyszerű árkartell ügyben, hanem alapos vizsgálatot követően próbálta megérteni az összetett, vertikális és horizontális elemeket is tartalmazó megállapodások együttes piaci hatását.”

Álláspontom szerint a kifogásolható indokolással eldöntött és dogmatikai tévútra vezető ügyek nem jelentik szükségszerűen azt, hogy magában az adott egyedi ügyben rossz döntés született volna, sőt, tapasztalatom szerint ezen ügyeknek gyakran éppen az a sajátja, hogy nagyon könnyű egyetérteni a bírósággal a konkrét ügy konkrét kimenetele vonatkozásában. A fő problémát az Allianz ügyben sem okvetlenül ez okozta, hanem az, hogy az Európai Bíróság ítélete fogalmi tévútra vezette a versenyjogot, ami az adott ügyben talán nem, viszont más ügyekben komoly károkat okozott. Itt utalok ismételten a Disszertáció mottójában szereplő anekdotára: az evidens, hogy az ott felsorolt tettek büntetendők, a kérdés az, hogy milyen alapon, milyen fogalmi rendben értékeljük őket, milyen tényállás feltételeit teljesítik. Ez a dogmatikai tévút, egyrészt, komoly problémát okoz más ügyekben, ahol az Allianz ügy indokolását értékelni, az abban felállított jogi követelményeket alkalmazni kell. A vonatkozó kárszámlának a Disszertáció 6.4. pontja áttekintését adja. Másrészt, ugyanilyen jelentős az önkéntes jogkövetés és megfelelés vonatkozásában okozott károk súlya. A versenyszabályoknak való megfelelést a kartelljog területén a vállalkozásoknak maguknak kell vizsgálniuk, nincs mentesítési rendszer és bár a versenyhatósággal adott esetben lehetőség lehet a konzultációra, nincs lehetőség arra, hogy a vállalkozások megállapodásukat előzetesen formálisan egyeztessék és ezzel kapcsolatban formálisan is garanciát biztosító iránymutatást kapjanak. A versenyszabályok alkalmazása pedig, fogalmi nyitottságuk és közgazdasági kötöttségük miatt, komoly bizonytalanságoktól terhes és az Allianz ügyben hozott ítélet teljesen fölöslegesen (kimutatható ellenérték nélkül) tovább növeli ezt a bizonytalanságot, sőt, kiszámíthatatlanságot.

Záró gondolatok: még egyszer a versenyjogi dogmatikáról

Érdekes Kecskés László, az én olvasatomban korkritikát is implikáló, kérdésfelvetése. Kecskés László úgy fogalmaz, hogy „[m]indez elgondolkodtató atekintetben is, hogy érdemes-e – manapság különösen – a dogmatikától, az elmélettől elszabadult „külső” meghatározottságú jogfejlődés kétes értékű produktumait a rendszerezés, a strukturálás szándékával megközelíteni.”

Hadd hangsúlyozzam: nincsenek illúzióim egy rendszerező, fogalmi konzisztencia kialakítását célul tűző munka rövidtávú gyakorlati hatásaival kapcsolatban. Ettől függetlenül a jogtudománnyal való foglalatosság egyik előnye, hogy már az is szubjektív siker, ha a szerző ki tud dolgozni egy olyan fogalomrendszert, amellyel azonosulni tud, és már az is objektív siker, ha ezt a témában jártas kollégái részéről nem éri megsemmisítő kritika. Ehhez képest már a sikeren túlmutató remény, ha – József Attilát parafrázálva – a valódin túl sikerül az igazat is mondani és ez hatással lehet magának a tételes jognak vagy a joggyakorlatnak a fejlődésére. Egyébként a joggyakorlat tekintetében (amely a Disszertáció tárgya vonatkozásában a legnagyobb jelentőséggel rendelkezik, mondhatnám annak „kompetenciájába” tartozik a javasolt fogalmi kérdések eldöntése) azt gondolom, hogy ez a remény nem magalapozatlan. Meglátásom szerint a magyar versenyjogi joggyakorlat kommunikál a versenyjogi

szakirodalommal. Ennek egyik közelmúltbeli, és engem nagy büszkeséggel eltöltő példája, a Gyulai Törvényszék fent hivatkozott, 2021. május 7-én hozott 10.G.20.070/2018/156. sz. ítélete, amely a jelen Disszertációt az opponensi vélemények beérkezése előtt idézte.

Budapest, 2022. január 2.

Nagy Csongor István